

ÖZEL EĞİTİMDE AİLENİN KATILIMI VE ROLÜ

FAMILY PARTICIPATION AND ROLE IN SPECIAL EDUCATION

Atika KARTAL

MEB, atikakartal8@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0006-9244-8727>

Mehmet ALAYBEYOĞLU

MEB, mhmtalaybeyoglu@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0001-7037-0467>

Ali ÇOLAKÇA

MEB, alicolakca@hotmail.com; <https://orcid.org/0009-0005-7838-6921>

Döndüğü SALAN

MEB, kesme8080@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0006-1476-7642>

Ümit KESME

MEB, kesme80@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-0912-3473>

ÖZET

Bu çalışmanın amacı özel eğitimde ailenin rolünün incelenmesidir. Bu amaçtan hareketle öncelikli olarak özel eğitimin ne olduğu ve önemine bunun yanı sıra da özel eğitimde ailenin rolüne değinilmiştir. Eğitim insanların gerek sosyal gerek duygusal, bilişsel vb. açıdan gelişimini sağlamakla birlikte yaşamın her anında gerçekleşen bir olgudur. İnsanların almış olduğu eğitim sosyalleşmesini gerçekleştirmekle birlikte toplumda bir kimlik kazanmasını da sağlamaktadır. Nitekim insanın ilk sosyalleşmesinin sağlandığı ortam ailedir. Sonraki süreçlere bakıldığında ise okul süreci ile birlikte planlı, programlı, kapsam ve nitelikli bir sosyalleşme içerisinde kendisini bulduğu görülür. Bu bağlamda bireyin doğduğunda veya sonradan meydana gelen özel gereksinimi farklı bir eğitim almasını gerektirmektedir. Bu noktada özel eğitim kendisini gösterir. Özel eğitimde ailenin rolü ise özel gereksinimli bir çocuğun gelişim ve eğitimi bakımından kritik bir önem taşımakla birlikte elzem bir durumdur. Aileler, çocuğun değerlendirme ve gelişimi bakımından aktif olarak rol alırken evde eğitim programlarını da uygulayarak özel gereksinimli çocuğa destekte bulunmalıdır. Ailenin özel eğitimdeki rolü çocuğun özgüven, motivasyon ve gelişimi ile eğitimi konusunda topluma katılımının sağlanması için kilit rol alır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile desenlenmiştir. Sonuç olarak ailenin özel eğitim alanında özel gereksinimli bireylerin topluma kazandırılması ve akranlarına yakın düzeye getirilmesi bakımından gelişiminin sağlanmasında kilit bir rol aldığı ve elzem olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın alan yazında özel eğitimde aile konusuna katkı sağlayacağı ve eksikliği dolduracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Özel Eğitim, Aile, Gelişim, Engelli.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the role of the family in special education. Based on this purpose, first of all, what special education is and its importance, as well as the role of the family in special education, are mentioned. Education helps people socially, emotionally, cognitively, etc. It is a phenomenon that occurs at every moment of life, as well as providing development in terms of health. The education people receive not only enables them to socialize but also helps them gain an identity in society. As a matter of fact, the environment

where people first socialize is the family. When we look at the subsequent processes, we see that he found himself in a planned, programmed, comprehensive and qualified socialization with the school process. In this context, the individual's special needs, whether at birth or later, require a different education. At this point, special education reveals itself. The role of the family in special education is critical and essential for the development and education of a child with special needs. While families take an active role in the child's evaluation and development, they should also support the child with special needs by implementing home education programs. The role of the family in special education is key to ensuring the child's self-confidence, motivation, development and participation in society in education. This study was designed with the document analysis technique, one of the qualitative research methods. As a result, it has been determined that the family plays a key role and is essential in ensuring the development of individuals with special needs in the field of special education in terms of integrating them into society and bringing them closer to their peers. It is thought that the study will contribute to the topic of family in special education and fill the gap in the literature.

Keywords: Education, Special Education, Family, Development, Disability.

1.GİRİŞ

Aile toplumun en küçük birimi olarak ifade edilmekle birlikte kişilerin doğumdan itibaren doğup büyüdüğü veya yaşamlarının büyük bir bölümünü geçirmiş olduğu sosyal bir varlıktır (Cavkaytar, Toplum ve Aile, 2012, s. 12). Nitekim bireyin doğumdan başlayarak yaşam süresince eğitilmesi gerekir. Eğitim insanların gerek sosyal gerek duygusal, bilişsel vb. açıdan gelişimini sağlamakla birlikte yaşamın her anında gerçekleşen bir olgudur. İnsanların almış olduğu eğitim sosyalleşmesini gerçekleştirmekle birlikte toplumda bir kimlik kazanmasını da sağlamaktadır. İnsanın ilk sosyalleşmesinin sağlandığı ortam ailedir (Mengi, 2020, s. 20). İnsan doğumdan itibaren varlığını bir toplum içinde bularak kimliğini inşa eder. Birey yaşadığı toplumdaki ayrı bir şekilde bu doğrultuda düşünülemez. Bireyin doğduğunda veya sonradan meydana gelen özel gereksinimi farklı bir eğitim almasını gerektirmektedir. Bu bağlamda farklılıklar insanlığın en nadide değerleridir. Özel eğitim gerektiren insanların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması bakımından özel bir biçimde yetiştirilmiş personel, eğitim programı vb. yöntemlerin bu insanların engel ve özellikleri doğrultusunda uygun bir alanda sürdürülen eğitime özel eğitim denilir (Bilgiç, Taştan, & Kurukaya, 2021, s. 6). Her insanın kendine ait bir potansiyeli olduğu ve bunu ortaya çıkarmaya ihtiyaç duyduğu görülür. Bu durum özel eğitim alanında ailenin rolünün daha anlamlı hale gelmesini sağlamaktadır. Özel gereksinimli olan bireyler veya çocuklar, eğitim ve yaşam süreçlerinde rehberliğe ve desteğe ihtiyaç duyarlar ve bu desteğin de en önemli en temel kaynağı aileleridir. Özel eğitimde ailenin rolü sadece destekleyici olmamakla birlikte aynı zamanda aktif bir katılımçılık olarak da önemlidir. Özel gereksinimli çocuğun akranları ile aynı seviyeye getirilmesi ve topluma kazandırılması bakımından becerilerini arttırma ve destekleme özel eğitim programlarının yanı sıra ailenin aktif rolü ile sağlanmaktadır. Bu hususta özel eğitimde aile kurumunun varlığı kritik bir öneme sahip olmakla birlikte elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı özel eğitimde ailenin rolü ve öneminin incelenmesidir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile desenlenmiştir. Sonuç olarak özel eğitim alanında ailenin kritik bir öneme sahip olduğu ve özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların, bireylerin gelişmesi ve yeteneklerinin arttırılmasında ailenin rolünün ve varlığının doğrudan etkin olduğu tespit edilmiştir. Literatürde özel eğitimde aile konusuna dair boşluğun bu çalışma ile doldurulacağı ve destekleneceği düşünülmektedir.

2.Özel Eğitim ve Önemi

Bireysel özellikler çerçevesinde bakıldığında insanlar farklılık göstermesinin yanı sıra değişik becerilerde sergiler. Nitekim farklı özellikler yönüyle sürekli gelişim ve değişim içerisinde olan dünyada uyum sağlayabilmek için eğitimin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Kişisel özelliğin üstün olduğu insanların mevcut eğitim imkanlarından gerekli ihtiyaçlarını karşılama konusunda eksik kaldığı görülürken bu doğrultuda çocukların özelliklerine uygun bir şekilde özel eğitimin gerekli olması kendisini göstermektedir. Özel eğitim, gelişim bakımından farklı özellikler ve yaşlarının gelişim süreçlerine dair değişiklik gösteren kişiler, kişisel değişiklikler hususunda bu çocukların özelliklerine göre özel biçimde planlama yapılan eğitim programları ve çocukların eğitiminin sağlanmasında özel olarak yetiştirilmiş personel aracılığıyla çocukların özellikleri dikkate alınarak uygun bir şekilde oluşturulan ortam ve alanlarda gerçekleştirilen eğitim süreci şeklinde ifade edilebilir (Gözel, 2023, s. 12). Özel eğitim konusunda birden fazla tanım yapıldığını söylemek mümkündür. Bir tanıma bakıldığında özel eğitim kişinin gelişimi konusunda uzman tarafınca yapılmış değerlendirme neticesinde yaşlarından belirgin boyutta değişiklik olduğu belirlendiğinde kişinin özel gelişim ve öğrenme gereksinimi doğrultusunda hazırlanmış eğitim programı olarak tanımlanmıştır (Madalyon, 2022, s. 1). Bir diğer tanımda ise özel eğitimi şu şekilde ifade etmek mümkündür. Özel eğitim gerektiren insanların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması bakımından özel bir biçimde yetiştirilmiş personel, eğitim programı vb. yöntemlerin bu insanların engel ve özellikleri doğrultusunda uygun bir alanda sürdürülen eğitime özel eğitim denilir. Aynı zamanda özel eğitim kurumları Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü altında hizmet yürütür (Bilgiç, Taştan, & Kurukaya, 2021, s. 6). Başka bir şekilde bakıldığında ise bazı insanlar farklı sebeplerin meydana getirdiği durumlar sebebiyle hem kişisel olarak hem de eğitim yeterliliği bakımından yaşları ile kıyaslandığında değişiklik gösterir. Örneğin; kişilerdeki zedelenmeler veya bazı sapmalarla birlikte yaş dönemine uygun normal eylemlerin sınırlanması bakımından bazı yetersizliğin görüldüğü söylenebilir. Bu bağlamda insanlar yetersiz kalmalarından dolayı yaşları, cinsiyetleri, sosyal ve kültürel açıdan farklılıklara bağlı şekilde üstlenmeleri gereken rolleri yeteri kadar yerine getiremezken bazı engellere sahip olabilmektedir. Bunlar özel eğitime ihtiyacı arttırmaktadır (Karabörk, 2018, s. 11). Özel eğitime muhtaç olan çocukların içinde bulunduğu durumun düzelmesi konusunda en çok ihtiyaç duydukları şey özel eğitimin kendisidir. Özel eğitim, özel olarak yetişen personellerce uygun zamanda düzenlenerek özel eğitime muhtaç çocuğun özür ve özelliklerine uygun bir şekilde şekil alan bir eğitim türüdür (İzci, 2005, s. 107). Kendi yaşlarına nazaran gelişim gösterememiş, yetersiz kalmış insanlara özel eğitim verilir. Bu bağlamda akıllara ilk gelen soru işareti ise özel eğitime kimler ihtiyaç duymaktadır? sorusu olmuştur. İletişim, fiziksel, zihinsel, duygu ve sosyal bakımdan gelişme konusunda var olan özellikler nedeniyle normal gelişimde değişiklik gösteren ve normal okullardaki eğitimlerden faydalanamayanlar özel eğitime tabi tutulmaktadır. Doğum öncesi, esnası veya sonrası süreçte gelişim göstermiş ve farklı sebeplerle bağlantılı olarak sosyal, duyuşal, fiziki gelişim konusunda ölçme araçlarıyla incelemeler neticesinde gerileme, yavaşlama, ileride olma vb. sorunları yaşayanlar eğitim alır. Örneğin bu eğitimleri alanlarda işitmede yetersizlik, özel öğrenme konusunda güçlük çekme, dil ve konuşma güçlüğü, zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, yaygın gelişim bozukluğu, dikkat eksikliği, bedensel yetersizlik vb. diğer durumlar görülmektedir (Şirinler, 2022, s. 1).

Özel eğitime ihtiyaç duyanların bedensel durumdan öğrenmeye, öğrenmeden eğitim programlarına kadar süreçleri özel olabilmektedir. Zira özel eğitim ihtiyacı içinde bulunması ihtiyacın hangi açıdan olursa olsun bazı zorlukları birlikte getirir. Psikolojik, sosyoekonomik, eğitim, sosyal kültürel alan vb. şekilde ortaya çıkan zorluklar karşısında özel eğitim konusunun bireyselleştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu alanda hazırlanan programlar

içeriği veya ihtiyaçlar doğrultusunda nelerin öğretilmesi bakımından genel eğitim programlarından ayrılır (Diken, 2008, s. 20). Bilhassa özel eğitim, insanların yetersizlik durumuna uygun ortamlarda ve yetersizliğine dair geliştirilen eğitim programıyla özel eğitim ihtiyacının sağlanması bakımından gerçekleştirilmesinin yanı sıra insanların en az kısıtlama ile eğitilmesi için olanak sağlamak konusunda önem arz etmektedir. Ayrıca bakıldığında bazı yetersizliği ya da engelleri bulunan insanların topluma kazandırma konusunda ve bu durumdaki insanların istihdam ortamının ve imkanının ortaya çıkarılması bakımından da gereklilik taşımasıyla ayrı bir önemli durum olarak karşımıza çıkar (Karabörk, 2018, s. 14). Özel eğitim hayatın kendisidir. Emeklemeden, yeme içme alışkanlığına, bireysel bakım yeteneğine dek çok geniş bir alanı kapsar. İnsanın doğal veya akranları ile kazanamamış olduğu yeteneğin belirli bir şekilde aktarımıdır. Durumun erken farkındalığı oldukça önemli bir süreç için şarttır. Yaşamın en önemli şeyi olan gelişim ve geleceğin sağlam bir zemine inşa edilmesi bakımından çocukluk evresinin dolu bir biçimde geçirilmesi gerekir. (Yakupyan, 2019, s. 1). Özel eğitimin önemi, engelli kişilerin toplumda tam anlamıyla ve eşit katılımlarını sağlamada yatar. Özel eğitim bu bireylerin potansiyellerini artırma ve bağımsız bir hayat sürdürebilme konusunda yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda özel eğitim engelli bireylerin okuma, yazma matematik ve sorun çözme vb. temel anlamda becerilerini geliştirmesine yardımcı olurken sosyal ve duygusal yeteneklerini de geliştirerek yönetmeyi öğrenmelerine yardımcı olmaktadır.

3.Aile Eğitiminin Mevzuattaki Yeri

Özel eğitim alanında aile ayrılmaz bir parçadır. Bu doğrultuda aile baz alınarak yapılan uygulamaların artması ile ailelere sunulan hizmetlerde mevzuatlarla koruma altına alınmıştır. 1970’li dönemle birlikte özel eğitime ihtiyaç duyan kişilerin eğitimleri konusunda gelişmeleri ailelere verilen hizmetler alanında yapılan değişim ve gelişimler sürdürmüştür (Özdemir, 2013, s. 75). Dünya genelinde bakıldığında ABD’de aileler, gönüllü kurumlar ve alan uzmanlarının teşvikiyle 1975’te çıkarılmış olan PL 94-142 ‘‘Bütün Engelli Kişiler/Çocuklar İçin Eğitim Kanunu’’ ile özel eğitime gereksinim duyan çocukların eğitim haklarının bütününden faydalanmaları ve bu süreçte aile katılımı ve sorumluluğunu düzenlemiştir. Nitekim bu yasa ile beraber aileler çocukların yeterliliği ve yetersizliğinin yanı sıra kişinin değerlendirmesi, alacağı eğitim programının hazırlanması vb. gibi süreçlerde aileden bilgi alınması ve bu bilgiler doğrultusunda karar alınması zorunluluğu sağlanmıştır. Yasa sonraki dönemlerde düzenlenerek 1986’da yeniden ele alınmıştır. Bu doğrultuda 3 ila 5 yaş arasındaki çocuklarda eğitimleri bakımından sağlanacak hizmetler, kişiselleştirilmiş aile hizmet planı ile düzenlenmiştir. Odak nokta aile üzerine çekilmiştir. Sonraki dönemlerde ise 1990 yılına gelindiğinde Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitimi Yasası halini almıştır. 2004’ e gelindiğinde de düzenlemelerle birlikte ailelerin özel eğitim hizmetlerine etkin katılımı ve okul aile arasındaki uyum açık olarak ifade edilmiştir (Özdemir M. , 2017, s. 17). Bunların dışında ABD’de farklı federal düzenlemelere bakıldığında okulların ailelere yönelik eğitim sorumluluğu ortaya koyulmuştur. 2000’li dönemde amaç, 1994’te ABD’nin eğitim yasası okullar tarafından ailelere çocuklarının durumunu gözlemleyebilmesi için gereken yeteneği öğretmekle sorumlu kılınmıştır. Ayrıca Engelli Çocukların Ailelerini Destekleme Yasasıyla da ailelerin ihtiyaçlarını tespit edebilmesi ve kurumlardan gereken desteği alması için gereken koşullar ortaya konulmuştur.

Türkiye’de bu duruma bakıldığında Anayasa’nın 41.maddesi gereğince ailenin korunması başlığı ile aile Türk toplumunun temeli olarak kabul edilir. Nitekim bu yasanın maddesi ile aile kurumu koruma altına alınmıştır. Türkiye’de özel eğitime ihtiyacı olan çocukların eğitim alanlarının düzenlenmesi bakımından hizmet sağlayacak kişiselleştirilmiş

eğitim planlarının hazırlığı ve çocukların eğitim süreci konusunda ailenin katılmasını zorunlu yapan düzenlemeler 1997'de 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameyle birlikte sağlanmıştır. 2006'da Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile birlikte özel eğitime ihtiyacı olan kişilerin direkt veya dolaylı bir şekilde sunulacak eğitim hizmetleri detaylı bir biçimde oluşturulmuştur. Ailelerin özel eğitim boyunca her açıdan aktif bir biçimde rol almaları ve eğitimlerin sağlanması konusunda düzenlemeler de içermiştir (Özdemir M. , 2017, s. 17).

4.Özel Eğitimde Aile

Özel gereksinimi olan bir bireye sahip olmak aileler açısından bakıldığında hem zor olabilmekte hem de yıpratıcı bir süreci beraberinde getirmektedir. Fakat özel eğitim sürecinde ailenin rolü ve desteği kişinin gelişim ve eğitimi bakımından kritik önem taşımakla birlikte elzem bir durumu ifade eder. Bu bağlamda özel eğitimde aile hizmetlerinin verilmesinden bahsedilebilir. Aile hizmetleri, zihinsel, bedensel, konuşma, duygu, ruhsal, duyma, görme, özbakım, sosyal vb. bakımdan özel eğitime ihtiyaç duyan kişilerin ailelerine uzman personellerce verilen hizmetler olarak tanımlanmaktadır. Ailelere verilen bu hizmetler, verilen eğitimin etkin ve verimli olmasını sağlarken özel eğitimin amacının daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesinde rol oynamaktadır (Demirel, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Aile Eğitiminin Önemi, 2005, s. 67). Özel eğitim, engelli kişinin kendisi, ailesi ve özel eğitim kurumu ile birbirine bağlantılı olarak bir bütünün parçası olarak ele alınmaktadır. Özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların eğitimi konusunda önemli yeri olan aile eğitimindeki amaçlara bakıldığında şunları söylemek mümkündür. Aile, özürülü çocuğunun kabullenme, çocuklarının haklarını ve sorumluluğunu anlamayı sağlama, ailenin süreçteki etkisini arttırma, aile ile iş birliğini oluşturma gibi durumlardır (Alptekin, 2004, s. 8). Özel eğitime ihtiyaç duyulan insanların eğitimi ve kalıcı davranış değişikliğinin sağlanmasında kurumların tek başına yeterli olmadığı artık kendisini tam anlamıyla kabul ettirmektedir. Bunun yanı sıra engelli kişilerle birlikte yaşayan ailelerinde üzerinde önemli bir sorumluluk belirginleşmiştir. Nitekim her şeyden evvel erken eğitim döneminde ailenin rolü ortadadır. Bu doğrultuda özel eğitim ihtiyacı içinde olan çocukların veya bireylerin yaşamında zamanın büyük bir kısmını ailenin yanında geçirmesi ailenin sorumluluğunu arttırmakta ve kurumlarda verilen eğitim sürecinin devamının ise aile ortamında sağlanmasının gerekliliği ailelerce de bilinmektedir (Demirel, Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Aile Eğitiminin Önemi, 2005, s. 70). Aile ortamı çocukların ilk olarak eğitimcisi şeklinde ifade edilebilir. Dünyaya gözlerini açtıkları andan itibaren çocukların hayatı anlama ve öğrenmeye başlaması doğumla başlayan bir süreçtir. Bu doğrultuda bazı bireyler özel eğitime ihtiyaç duyar halde dünyaya gelmektedir. Ailenin bilinçli oluşu süreci atlatması bakımından önemli bir boyutu kapsar. Aynı zamanda çocuğunun özel eğitim sürecini ve yaşamını bu şekilde olumlu açıdan sürdürmesini sağlayabilmektedir. Özel eğitimde uzman personeller verilen eğitimde bir rehber görevini üstlenirken aile ise eğitimin kalıcılığını sağlayan bir konumda kendisine yer bulur. Sınırlı bir biçimde okulda alınan eğitimin devamlılığı aileden geçer. Özel eğitimde aile üzerine yapılan bazı çalışmalara bakıldığında ailenin eğitim programına katılmasının çocuğun öğrenme sürecini doğrudan etkilediği ve güven duygusunu sağladığı görülmüştür (Eylül, 2020, s. 1). Ailenin aktif olarak özel eğitime katılması ve destek sağlaması özel ihtiyacı olan çocuğun gelişmesi ve eğitilmesi bakımından en önemli faktörlerden biridir. Özel gereksinimi olan bireylerin farkındalığı ailede başlamakta olup çocukla iç içe olan ve davranışlarının gözlemcisi de aileridir. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında özel eğitim alanında yapılan çalışmaların özel gereksinimli bireylere dair olmuş olduğu hizmetlerin aileleri kapsamadığı da bir gerçektir. Engelli çocuğu olan aileler diğer ailelerden daha fazla ilgi, destek, sevilme, kabul görme ve eğitim gereksinimi içindedir. Aile özel gereksinimli çocuğun ihtiyacından

tutalım da eğitimine kadar birinci derece etki eder (Şirinler, 2018, s. 1). Aile özel eğitimde çocuğun eğitimi ile hedeflenen amaçlar noktasında bir kilit görevi üstlenir. Çocuğun donanımı ve ihtiyaçları baz alınarak çocuğun günlük yaşamda her açıdan yararlanması bakımından ailenin rolü önemli bir etki etmekle birlikte kendisine önemli bir yer edinmiştir. Aynı zamanda aile ve verilen eğitimin amaç doğrultusunda mesafe kat etmesi de gerekir. Aksi takdirde özel eğitim gereksinimli çocuğun topluma kazandırma amacı ve akranlarına yakın düzeye getirilmesi gerçekleşmez. Ailenin aktif olarak süreç içerisinde rol alması gerekir. Nitekim bu durum süreçten daha hızlı ve en az zararlı çıkabilme bakımından önemli bir husustur. Aile özel gereksinimli çocuğunun yaşatlarına bakarak daha geri ve yavaş öğrenen kişiler olmuş olduğunu her zaman göz önünde tutması gerekir. Çocukta meydana gelen en düşük bir gelişmenin o çocuk için çok zor bir şekilde kazanıldığının bilincinde olarak kendisini de motive etmelidir. Çocuğunu diğer akranlarıyla kıyaslamayarak çocuğunun kapasitesine göre bir kıyas yapması gerekmektedir. Bilhassa bu durumda ailenin üstleneceği en önemli görevlerden biri de özel gereksinimli kişiye yapacağı yeteneğin öğretilmesinden sonra kişinin o yeteneği kendisinin yalnız başına yapabilmesini teşvik etmektir. Nitekim aksi düşünüldüğünde o bireye zarar sağladığı bir gerçektir (Başer, 2021, s. 1). Bunun yanı sıra ailenin ilk sosyal çevre olması ve çocuğun başvurduğu ilk kaynak olması da özel eğitim de ailenin rolünü arttırıcı bir olgudur. Bu bağlamda ailenin özel eğitim üzerindeki etkisinin daha belirgin olduğu ve kritik bir temelde olduğunun da altını çizmek gerekir. Bilhassa özel eğitim gerektiren çocukların yaşamlarında gelişimini etkileyen iki temel faktör ev ve okuldur. Bir diğer ifadeyle aile ve eğitimidir. İki temel faktör birbiri ile bağlantılı olmakla birlikte birbirinden ayrı düşünülememektedir. Tam da bu nedenden aile eğitimi önem kazanır ve varlığını ortaya koyar. Bu doğrultuda özel eğitime gereksinim duyan çocuğun aileleri birtakım şeyleri yapması gerekirken bazı şeyleri ise yapmaması gerekir. Ailelerin üzerine düşen en temelde sabırlı olmaktır. Çünkü değişimi bu durum kendiliğinden meydana çıkaracaktır. Ailenin bu konuda yapması gereken bir diğer durum ise çocuğun günlük yaşama katılmasını sağlama ve bu doğrultuda gelişim göstermesine yardımcı olarak özgüven duygusunu ortaya çıkarmaktır. Tüm bunların yanı sıra özel gereksinimli çocukların anlaşılma, önemsenme istediğini de kulak ardına atmaması gerektiği de üstlendiği rolün en önemli görevlerinden biridir (Yıldırım, 2023, s. 1-2).

Aile hem özel gereksinimi olan hem de tipik olarak gelişim gösteren çocukların gelişmesi konusunda ciddi sorumluluklar üstlenmektedir. Bilhassa tipik gelişim gösteren çocuklara bakıldığında gelişim özellikleri ile orantılı olarak gündelik hayatta birçok yetenek ve tecrübeyi aileleri ile kurmuş oldukları bağın neticesinde doğal olarak etkileşimle öğrendikleri söylenebilir. Özel gereksinimli insanların ya da çocukların tipik özellik gösteren çocuklardan daha farklılık gösterir. Ailenin varlığı bu noktada kendisini daha çok ortaya çıkarır. Dolayısıyla aileler özel gereksinimi olan çocuklarını bütün yaşam sürecinde olduğu gibi erken çocukluk zamanında da çocuklarını birçok yönden desteklemesi gerekmektedir (Ar, Şen, & Melekoğlu, 2022, s. 641). Bireyin eğitim aldığı ortamda sergilemiş olduğu bütün olumlu olumsuz davranışlarının gözlemlendiği alan sosyal hayatlarıdır. Bu doğrultuda sosyal yaşantısında kişiye de müdahale edebilecek doğrudan bireyler aile bireyleri olarak ifade edilebilir. Özel gereksinimi olan bireylerin eğitimciler tarafından öğrenmiş olduğu bilgi ve davranışları kendi ortamında pekiştirmesi ile kalıcı olacağını söylemek mümkündür. Bu durumda kontrolü elinde tutan gücün tek sahibi ailedir. Tüm bu süreçlerin yönetilmesinde ailenin rolü çocuğun gelişimi ve başarısı için elzemdir. Aile sadece destekleyici değil bunun yanı sıra aktif bir katılımcıyı da ifade eder. Aileler özel gereksinimli çocuğun eğitim programında aktif rol üstlenerek, bu eğitimi ev ortamında destekleyerek, sosyal imkânlar sağlamakta ve özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak özel gereksinimli çocukların tam potansiyellerine ulaşmasına yardımcı olabilmektedir.

5.SONUÇ

Özel gereksinime sahip olan bireyler ile tipik olarak gelişim içerisinde olan akranları aynı seviye ve hızda gelişim gösterememektedir. Bu doğrultuda aileler özel gereksinime sahip olan çocukları konusunda farklı roller üstlenip sürecin daha sağlıklı hale gelmesi için çalışmaktadır. Ailenin özel eğitim sürecinde üstleneceği roller bireyin gelişim sürecinin daha ileriye gitmesine katkı sağlamakla birlikte yoğun bir çabayı da beraberinde gerektirmektedir. Özel gereksinime sahip bireylerin yaşamları göz önüne alındığında ailelerin bu süreçte bilgi sahibi olması, üstlenmesi gereken rol ve sorumluluğun bilincinde olması ve bunların önündeki engellerin tespit edilerek ortadan kaldırılması kritik ve hayati bir önem taşır. Aileler, çocuklarını iyi bir şekilde tanıyan bireysel ihtiyaçlarını da en iyi biçimde karşılayan yapıdır. Bu sebeple özel eğitimde oluşturulan programların gelişiminin önemi ailelerin özel eğitimde aktif rol oynamasından geçmektedir. Sonuç olarak özel eğitimde ailenin var olması özel gereksinime sahip bir bireyin başarısının altın niteliğinde bir hazinesi ve zorlukları açacak bir anahtardır. Aileler özel eğitime katılarak bireyin potansiyelinin artırılmasını ortaya çıkarabilmekte ve rehberlik etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, K. (2004). Ana hatlarıyla özel eğitim ve rehabilitasyon kurumlarında aile eğitim programının yapılandırılması. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 4(1), 1-15.
- Ar, Ö. F., Şen, M. ve Melekoğlu, M. (2022). Erken çocuklukta özel eğitimde ailenin rolü. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(2), 637-646.
- Başer, A. (2021). *Özel eğitimde ailenin rolü*. www.salihliram.meb.k12.tr. web sitesi: https://salihliram.meb.k12.tr/icerikler/ozel-egitimde-ailenin-rolu_7967858.html adresinden alındı.
- Bilgiç, N., Taştan, A. ve Kurukaya, G. (2021). *Özel yetenekli bireylerin eğitimi strateji ve uygulama kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Cavkaytar, A. (2012). *Toplum ve Aile*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Demirel, S. (2005). Özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde aile eğitiminin önemi. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*(1), 61-74.
- Diken, İ. H. (2008). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Eylül. (2020). *Özel eğitimde ailenin rolü*. www.eylulrehabilitasyon.com.tr. web sitesi: <https://www.eylulrehabilitasyon.com.tr/makale/34-ozel-egitimde-ailenin-rolu> adresinden alındı.
- Gözel, İ. (2023). *Özel eğitim öğretmen adaylarının özel eğitim öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve öğretme motivasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa.
- İzci, E. (2005). Sınıf öğretmeni adaylarının özel eğitim konusundaki yeterlilikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 106-114.
- Karabörk, R. (2018). *Özel eğitim okulu yöneticilerinin özel eğitim mevzuatına ilişkin görüşleri*. Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

- Madalyon. (2022). *Özel Eğitim Nedir ? Kimler Özel Eğitim Alır ?* www.madalyonklinik.com web sitesi: <https://madalyonklinik.com/gundem/ozel-egitim/> adresinden alındı
- Mengi, A. (2020). Engelli Bireylerin Gözüyle Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerindeki Eğitim Durumlarının İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 19-33.
- Özdemir, M. (2017). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Aile Eğitim Programlarının Hazırlanması ve Uygulanmasına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi (Ankara İli Örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara, Türkiye: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, O. (2013). *Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği : Ailelere Sunulan Hizmetler ve Destekler*. Ankara : Vize Yayınları.
- Şirinler. (2018, 05 01). *Özel Gereksinimli Çocuk ve Aile*. www.osmaniyerehabilitasyon.com web sitesi: <https://osmaniyerehabilitasyon.com/ozel-gereksinimli-cocuk-ve-aile> adresinden alındı
- Şirinler, Y. (2022). *Kimler Özel Eğitime İhtiyaç Duyar*. www.yamansirinler.com web sitesi: <https://yamansirinler.com/kimler-ozel-egitime-ihhtiyac-duyar/> adresinden alındı.
- Yakupyan, P. (2019). *Özel Eğitim Neden Bu Kadar Önemli*. ww.oced.org.tr. web sitesi: <https://www.oced.org.tr/ozel-egitim-neden-bu-kadar-onemli/> adresinden alındı.
- Yıldırım, H. (2023). *Ailenin Geliştirici Rolü : Özel Eğitimde Aile Faktörü*. www.ozguradimlar.com.tr.web sitesi: <https://ozguradimlar.com.tr/ozel-egitimde-aile-faktoru/> adresinden alındı.